

Cite: Siryy, E. (2020). Current state of youth entrepreneurship: statistical and sociological dimensions. *Demography and social economy*. 1 (39): 63-78.

УДК 316.334.2 314.17:331.5; 331.5
JEL CLASSIFICATION: I38, O15, J2

Є.В. СІРИЙ, д-р. соціол. наук, проф., старш. наук. співр.
ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»
01001, Україна, Київ, вул. Еспланадна, 17
E-mail: socio1@ukr.net
ORCID 0000-0003-3396-8168
Researcher ID F-8538-2017

СУЧАСНЕ СТАНОВИЩЕ МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СТАТИСТИЧНИЙ ТА СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Дослідження висвітлює одну із ключових проблем зайнятості населення — поточний стан розвитку молодіжної підприємницької самозайнятості як прояву економічної активності у розрізі статистичних та окремих соціологічних замірів цієї сфери. Метою дослідження є статистичний аналіз багатьох різноманітних сторін цього процесу, що відображає максимально наближений реальний, поточний стан та розвиток цієї сфери економічної активності. У статті застосовано економіко-статистичний та математико-статистичний метод для визначення абсолютних та відносних показників рівня та динаміки розвитку підприємництва. Застосовані порівняння, описовий метод, аналіз, узагальнення та індукція. На основі наявних статистичних даних, синтезованих показників, даних емпіричних соціологічних досліджень з цієї проблематики проаналізовано її загальні ситуаційні аспекти та їхні тенденції; кількісна динаміка розвитку підприємницької самозайнятості та соціологічні альтернативи репрезентації даного процесу та явища; понятійні аспекти самозайнятості та неформальної зайнятості. Окремим дослідницьким сегментом є представлення соціологічних даних стосовно соціальних сторін молодіжного підприємництва, а саме: соціальне сприйняття та ставлення до підприємницьких реалій; мотиваційні аспекти; преференційні аспекти; соціально-проблематичні, оціночні та сегментні аспекти. Було надано часткову оцінку інституційній підтримці молодіжного підприємництва з боку держави, в контексті основних проблем, відповідних заходів щодо його регулювання та стимулювання. На підставі даного статистико-соціологічного аналізу був доповнений висновок щодо ситуації з молодіжною підприємницькою самозайнятістю в Україні; характерними для неї досить повільний темп розвитку підприємництва серед молоді через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми: відсутність

комплексної, передовсім, фінансово-кредитної, методико-інформаційної, інвестиційної, освітньої підтримки, а також системного аналізу й підтримки на державному, регіональному та місцевому рівнях. Дослідження має також і практичну значимість для поновлення соціально-економічних і соціально-статистичних параметрів суспільного розвитку.

Ключові слова: молодіжне підприємництво, самозайнятість, інституціональна підтримка, статистичні показники, соціологічні показники.

Постановка проблеми та актуальність. Проблема зниження рівня безробіття шляхом державного регулювання та стимулювання самозайнятості населення і становлення підприємництва у трансформаційних суспільствах останні три десятиріччя усе ще не вирішена. Україна у цій європейській когорті, на жаль, тримає останні позиції. Цьому є немало причин. Суттєвим моментом у стимулюванні економічного розвитку країни та вирішенні проблеми зниження рівня безробіття є проблема молодіжного безробіття та подолання його шляхом стимулювання самозайнятості молоді та розвитку молодіжного підприємництва. Аналіз літератури показав, що на сьогодні бракує публікацій із акцентом на висвітлення питань молодіжного підприємництва в Україні, оскільки здебільшого цю проблему розглядають у контексті молодіжної політики у комплексі з питаннями громадянської та політичної активності, дозвілля та стану здоров'я, сім'ї та сімейних цінностей молоді тощо. У наукових публікаціях охарактеризовано лише окремі аспекти цього різновиду економічної активності молоді — соціально-педагогічні, статистичні, освітні тощо. Це дає лише фрагментарне уявлення щодо проблем і перспектив розвитку молодіжного підприємництва, а суспільству потрібні конкретні механізми його активізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості з різних аспектів, зокрема — вивчення взаємозв'язку інституціонального сприяння в умовах трансформаційних змін, є предметом уваги багатьох дослідників-економістів: А. Артюшкової (А. Artushkova), К. Бондаревської (К. Bondarevs'ka), В. Гросул (V. Grosul), М. Дядюк (М. Dyadyuk), С. Зубкова (S. Zubkov), М. Куцоконь (М. Kucokon'), А. Мерзляк (А. Merzlyak), О. Кривцової (О. Krivcova), М. Левченко (М. Levchenko), О. Лозняк (О. Loznyak), К. Піддубної (К. Piddubna), О. Раєвневої (О. Rayevneva), І. Савиної (І. Savina), О. Стефанишин (О. Stefanishin), І. Романенко (І. Romanenko) та інших. Однак відсутній брак комплексних емпіричних соціологічних досліджень аналізованої проблематики, на основі яких можна було б дати ціліснішу характеристику підприємницької самозайнятості та з'ясувати суть найвиразніших проблем.

Емпіричні дослідження фахівців (Е. Лібанової (Е. Libanova), О. Цимбала (О. Tsybal), О. Яроша (О. Yarosh), Л. Лісого (L. Lisohor) та ін.) свідчать про низьку підприємницьку активність серед молоді та невисокий рівень доходів молодих підприємців. Проте в багатьох дослідженнях практично

не розкрито сутність молодіжного підприємництва та чинників його поступу, як у широкому соціологічному контексті, так і у вузькому — економіко-управлінському. Спеціальних досліджень інституціональних та інших проблем молодіжного підприємництва у вітчизняній дослідницькій сфері у край мало. В наявних працях мова йде про можливість дослідження наявного рівня цих процесів, що вже здійснюється на практиці, однак мало вивчено інтенції (проблематика можливостей) самого суб'єкта аналізу (молодого підприємця) і пошуку можливостей вирішення проблеми у системі: «молодь — підприємництво — держава — суспільство».

Метою дослідження є системне вивчення особливостей розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні, визначення рівня його проблематичності для подальших пошуків засобів удосконалення його інституціональної підтримки наявні на основі оновлених статистичних та соціологічних даних.

Новизна роботи. Досліджувана проблематика та система її аналізу та опису не є усталеною, однак, у рамках систематизації матеріалу щодо сучасних тенденцій розвитку молодіжного сегменту ринку праці в Україні нами була зібрана оновлена інформація. На її підставі здійснено аналіз та опис сучасного стану розвитку молодіжного підприємництва. Крім того, у системі виявлених методологічних проблем висвітлення досліджуваного прикладного сегменту дана характеристика цієї проблематики в умовах браку відповідної статистичної інформації в альтернативі репрезентації даних відповідних соціологічних опитувань.

Методи дослідження. Для досягнення окресленої мети застосовано економіко-статистичний та математико-статистичний метод для визначення абсолютних і відносних показників рівня та динаміки розвитку підприємництва; застосовані порівняння, описовий метод, аналіз, узагальнення та індукція. Для формування висновків використано абстрактно-логічний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодь як демографічна група займає особливе місце в структурі будь-якого суспільства, будучи перспективною категорією населення для соціально-економічного розвитку держави. На етапі входження до трудової сфери молодь стикається з труднощами системного характеру, як в аспекті прийнятного працевлаштування, так і самозайнятості. Ці проблеми виникли унаслідок відсутності чіткої державної політики у сфері зайнятості, недостатнього рівня реформування трудового законодавства, а також демографічних та міграційних процесів. Результативною формою сприяння економічної активізації молоді є розвиток підприємництва. Її участь у підприємницькій діяльності є важливим чинником розвитку сектору малого підприємництва, який сприяє перетворенню цього сектору на реальну потугу економічного зростання. Однак, в Україні досить низькими показниками є рі-

вень підприємців серед молоді (близько 5 %) та рівень прагнення ним стати (близько 1/3). При цьому на заваді молоді стають різні обставини: недостатній рівень знань та досвіду, складні економічні та політичні умови, недосконала податкова система для молодіжного підприємництва, відсутність стартового капіталу та багато іншого. Згідно з теорією «вроджених здібностей», генетичну схильність до підприємництва виявляє не більше 5—7 % від населення країни, але підприємницький хист, як засвідчують суспільна практика та емпіричні дослідження, можна також сформувати через розгалужену систему стимулювання та інституціонального сприяння.

Згідно з результатами міжнародного дослідницького проекту *AGER (Amway Global Entrepreneurship Report)* — глобального дослідження про підприємництво [1] у різних країнах, Індекс підприємницького настрою в Україні становить 21, в країнах ЄС — 42, а середньосвітовий — 47 (індекс відображає думку потенційних підприємців і визначається за трьома ключовими параметрами: бажання, готовність, стійкість). Розглянемо основні аспекти розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості.

Навіть на законодавчому рівні держава недостатньо сприяє саме молодіжному підприємництву. Основні законодавчі акти, що регулюють молодіжне підприємництво, цілеспрямовано його не стосуються. Загалом, це закони про підприємництво і про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді, про підтримку малого підприємництва тощо. Сам механізм розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості молоді в Україні прямо чи опосередковано регламентований зокрема такими Законами: «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI, «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI; «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 № 2998-XII; розпорядженнями Кабінету Міністрів України «Про схвалення «Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» від 24.05.2017 № 504-Р, «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016—2020 роки» від 30.09.2015 № 1018-Р. Стаття 22 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III чітко встановлює право дітей займатися підприємництвом з шістнадцятирічного віку та ін.

Про необхідність формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців наголошується в Законах України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII і «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10.02.1998 № 103-98-ВР, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалена Указом Президента України від 25.06.2013 № 344/2013) тощо. У вищезгаданих документах прямо чи опосередковано вказано на державну підтримку та сприяння розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді, сприяння створенню молодіжних бізнес-

центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програми підготовки молоді до підприємницької діяльності, надання інформаційних та консультативних послуг тощо.

Наведений нижче аналіз даних проблематики із цього питання свідчить, що критерії визначення та показники опису молодіжного підприємництва та самозайнятості в Україні на сьогодні мають виключно технічне значення і використовуються переважно для коректного оцінювання розвитку цих явищ в Україні.

Кількісний аналіз становища та розвитку малого і середнього бізнесу в Україні загалом процес доволі складний. Однак для сфери молодіжного підприємництва та самозайнятості, передовсім з методологічних причин: відсутності відповідних показників реєстрації та інших вихідних та похідних показників, які нині не розроблені.

Варто почати з того, що вагомим макрочинником впливу на розвиток підприємництва та самозайнятості серед молоді загалом є демографічна ситуація в країні. За даними Державної служби статистики [2—4], за останні три роки (з 2016—2018) чисельність економічноактивної молоді віком 16—34 роки зменшилася на 710,1 тис. осіб: у 2016 р. — 10 813,5 тис. осіб, у 2017 — 10 480,8, у 2018 — 10 103,4 тис. осіб.

Це — перша демографічна причина відсутності потенціалу українського суспільства активізувати процес розвитку підприємництва. Інша причина — реальне сприяння політики держави розвитку підприємництва загалом.

За відсутності абсолютних показників суб'єктів підприємництва молодіжного сегменту, спробуємо до аналізу цієї проблеми підійти з боку осмислення загальної ситуації розвитку підприємництва в Україні. Посилаючись на показники кількості приватних одиниць господарювання, за якими можна охарактеризувати деякі сторони розвитку цього господарського сегменту як прояву активності населення України, зокрема молоді, варто акцентувати увагу на деяких умовностях. По-перше, різні державні інституції, яких стосується фіксація стану розвитку малого підприємництва, куди входять малі підприємства — юридичні особи і фізичні особи-підприємці, в оприлюдненні відповідних даних не завжди спираються на спільні критеріальні характеристики. По-друге: інколи дані подаються з посиланням на «кінець», «середину» чи «початок» поточного року. По-третє, що є найголовнішим — в обліку зареєстрованих суб'єктів господарювання не завжди враховують кількість тих, які припинили свою діяльність. Фіксація їх чисельності також має свої змінні: 1) імовірність (від 1 міс. до року і більше) вчасного звернення самих суб'єктів господарювання про припинення діяльності; 2) відповідність цих даних поточному періоду. Величина та динамізм ротації, несинхронність реєстрацій відкриття й закриття «діяльності» ускладнюють опис стану і розвитку малого підприєм-

ництва. Тому про точність, і, можливо, валідність остаточних даних можна говорити умовно. Отже, опис у динаміці (за єдиним принципом та критеріями) деяких сторін розвитку підприємництва був би набагато коректнішим.

Так, за даними аналітичної системи *YouControl*, отриманими у результаті власного дослідження, в Україні за минулий рік кількість фізичних осіб-підприємців (ФОП) зросла на 4 %, склавши на початку 2019 року понад 1,91 млн. Найбільший приріст зафіксовано було серед ФОП, що займаються комп'ютерним програмуванням [5]. Як бачимо, виявлена тенденція є позитивною.

За даними Державної фіскальної служби України (ДФСУ), на кінець 2015 року в Україні налічувалось 1 млн 973 тис. суб'єктів малого і середнього підприємництва, з яких 1,63 млн ФОП і 343 тис. юридичних осіб-підприємців. У 2017 році «здійснювали діяльність» 1 млн 650 тис. ФОП. На початку 2018 р. в Україні було зареєстровано 1 773 924 ФОП, на 1 лютого 2019 року — 1 778 тис. ФОП, з них 1 252 тис. були платниками єдиного податку [6, 7]. За цими даними також прослідковується тенденція до збільшення кількості ФОП в Україні — приблизно на 9 % (148 тис.) протягом трьох років.

Спираючись на відповідні показники Державної служби статистики України (Держстат України) [8], також можна прослідкувати загальну слабку тенденцію до зростання кількості зареєстрованих малих приватних підприємств: у 2016 р. — 201,788 тис., 2017 — 202,352, 2018 — 200,295 тис. Чисельність іншої категорії малого бізнесу — ФОП, за даними Держстату України, складала у 2016 році близько 28 % (2308,3 тис.) від загальної кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання (з розподілом на підприємства та ФОП); у 2017 році — близько 28,3 % (2329,1 тис.).

У світовій практиці задіяні різні показники розвитку економічної інфраструктури, зокрема малого та середнього бізнесу (як правило це відношення кількості різних господарських одиниць до частки економічно активного населення: 1 тис., 10 тис і под.). Якщо сформулювати умовний показник кількості приватних підприємств і ФОП у розрахунку на чисельність економічно активного населення (16—64 р.¹), можна побачити, що, процес абсолютного чи відносного зростання розвитку приватного підприємництва в Україні йде досить слабо (таблиця). Відносне збільшення на декілька одиниць господарювання на 10 тис. населення прогресом назвати важко.

Ці показники економічно активної молоді віком 16—34 роки (хоча це не зовсім коректно для вивчення процесу розвитку підприємництва, воно

¹ У даному випадку віковий діапазон для вимірювання не обов'язково є сталим. Ми виходили з того, що у світовій статистиці як працездатне обраховують населення віком 15—64 рр., однак ст. 22 Закону України «Про охорону дитинства» чітко встановлює право дітей займатися підприємництвом із 16 років.

радше показує характер його зміни), є подібними. При цьому відсутність будь-яких статистичних показників розвитку молодіжного підприємництва змушує нас вдаватися до умовних розрахунків.

Однак, картина набуває ще реалістичніших ознак щодо розвитку малого підприємництва загалом та молодіжного підприємництва зокрема у разі обрахунку «закритих» та «діючих» суб'єктів підприємництва в Україні. Як показує практика, в Україні, як і в усьому світі, за статистикою, закривається приблизно 80 % усіх нових «бізнесів» [9]. Так, за даними ДФСУ, протягом 2017 року кількість фізичних осіб, які зареєструвалися підприємцями і розпочали свою діяльність, становила 264 тис. осіб, а закрилося 129 тис. ФОП [10]. За даними ресурсу «Опендатабот» — сервісу моніторингу реєстраційних даних українських компаній, за 2017 р. припинили працювати понад 253 тисячі приватних підприємців [11]. Загалом, згідно з даними ДФСУ, за 2016 та 2017 рр. підприємницьку діяльність припинили 515,2 тис. ФОП. Із них таких, що реально працюють, було лише 129 тис., тобто 25 % [10]. З початку 2019 року з 454 тис. ФОП, які подали заяву про зупинення своєї діяльності — 368,4 тис. протягом останніх років не здійснювали господарської діяльності [6]. Таким чином реальна картина розвитку дрібного бізнесу в Україні є далеко не втішною. Подібні тенденції та висновки повністю можна екстраполювати і на розвиток молодіжного підприємництва в Україні, хоча воно має особливі умови ведення.

Як бачимо, статистичні дані щодо сегменту молодіжного підприємництва та самозайнятості є відсутніми. Однак альтернативним носієм цієї інформації можуть стати результати соціологічних досліджень молоді, що, зокрема, висвітлюють даний проблемний напрям.

Варто зазначити, що дані соціологічних досліджень, зокрема національного опитування малого та середнього бізнесу в рамках Програми «Лідерство в економічному врядуванні» у 2016 році [12] та дослідження проблем молоді «Перехід на ринок праці молоді» [15], свідчать про достатньо низький рівень підприємницької активності молоді — підприємницькою діяльністю займаються близько 5—7 % молодих людей.

Децю нижчий рівень підприємницької активності зафіксувало соціологічне дослідження «Молодь України» [14], проведене у 2017 році на за-

Таблиця. Інтегральні показники розвитку приватного підприємництва

Показник	2016	2017	2018
Кількість приватних підприємств (на 10 тис. осіб) серед економічно-активного населення віком 16—64 р.	69,0	70,0	75,0
Кількість фізичних осіб-підприємців (на 1 тис.) серед осіб економічно-активного населення віком 16—64 р.	79,0	80,1	—

Джерело: складено автором за офіційними даними Держстату України.

мовлення Міністерства молоді та спорту України. Так, лише 3,7 % опитаних молодих людей на час опитування були підприємцями, а 2,5 % були ними раніше, але закрили свій бізнес.

Досить цікавим та показовим є те, що серед зайнятої (працюючої) молоді лише 3 % становлять підприємці-роботодавці, а ще 7 % є самозайнятими [13]. Корелюють з цими даними й результати вже згадуваного раніше національного опитування малого та середнього бізнесу в рамках Програми «Лідерство в економічному врядуванні», згідно з якими найпоширенішим різновидом підприємств для молодих підприємців є ФОП — 69 % у 2016 році.

Можна говорити про те, що молодь надає перевагу більш захищеній та менш ризиковій зайнятості — найманій праці. Однак схильність до ризикових видів зайнятості зростає зі збільшенням отриманого досвіду, тому із віком більшає кількість тих, хто стає самозайнятим. Так, лише 4,8 % молоді у віці 14—19 років є самозайнятими, а у 25—29 років — вже 7,4 % [15]. Відповідно до критеріїв статі, віку та типу поселення, більше самозайнятих молодих людей налічується серед чоловіків, осіб середньої вікової групи молоді (від 25 до 29 років), та громадян, які проживають в обласному центрі [12].

Про низьку підприємницьку активність серед молоді і про невисокий рівень доходів молодих підприємців може свідчити і питома вага підприємницьких доходів, яка залишається досить низькою. Згідно з результатами дослідження «Перехід на ринок праці молоді України», лише 2,7 % молоді вказали, що підприємницький дохід є основними джерелом їх матеріального забезпечення. Цей показник поступається за вагою випадковим доходам, що зазначили 3,5 % респондентів.

Треба наголосити, що явище самозайнятості (зокрема молоді) в Україні є ще аморфнішим за молодіжне підприємництво. Як вказано вище, за відсутності чітких критеріальних ознак ці явища досить складно піддати статистико-соціальному вимірюванню. В різних дослідженнях категорію «самозайнятість» інколи окремо відділяють від статусу «підприємця». З одного боку, самозайнятість, як тип економічної поведінки, зводиться до стратегії забезпечення умов життєдіяльності та вирішення проблеми безробіття (спосіб виживання у скрутній життєвій ситуації), а з іншого — як крок у реалізації підприємництва. У різних інтерпретаціях її відносять до підприємництва як комерційної діяльності, а платник податку, який є фізичною особою, визнаний підприємцем (пп 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України). Тому в різних аналітичних матеріалах цю категорію економічно зайнятого населення іноді вважають ФОП, інколи — веденням власного господарства (за формального статусу безробітного) або навіть неформальною зайнятістю. Однак, опускаючи правовий аспект цього сегменту, варто зосередитися на категорії самозайнятості молоді як показника її економічної активності та вирішення проблеми безробіття.

Надзвичайно складною проблемою як вітчизняного ринку праці, так і усієї економіки, є масштабне поширення неформальної зайнятості в Україні. За результатами міжнародного дослідження *School-to-work transition surveys*, в Україні у 2016 р. 57,1 % (2496,0 тис.) молодих працівників потрапляють до категорії неформально зайнятої молоді [13]. На цей сегмент зайнятої молоді ми звертаємо увагу з причини прояву її економічної активності, навіть неформальної. Тут постає проблема і неформального підприємництва, яке є проблематичним саме для «трансформаційних» країн, та країн, що розвиваються. Молодь досить часто належить до цієї категорії зайнятого населення. За даними Держстату України, кожна п'ята працююча молода людина працює неформально. Кількість молодих осіб віком 15—34 роки, які працювали на неформальних робочих місцях, становила 1,3 млн — 37,9 % від всіх неформально зайнятих. Поширення неформальної зайнятості є інтенсивнішим серед старших категорій молоді (25—29 та 31—34 років) [16, 17]. У сільській місцевості неформальна зайнятість є чи не єдиним засобом виживання. Через це в аграрних областях заходу та півночі України частка неформально зайнятих осіб найвища. За результатами опитування Фонду «Інтелектуальна перспектива» було виявлено, що серед різних чинників, які, на думку представників цього сегменту, заважають легалізуватися, є: високі податки (25 % респондентів), надмірно бюрократизована процедура реєстрації (16 %), численні зміни в податках і законодавстві (8 %) [18]. Таким чином, причини «тіньового» характеру неформальної діяльності українського населення доволі очевидні.

Перейдемо тепер до розгляду іншого аспекту соціологічних портретних характеристик молодіжного підприємництва та самозайнятості. Загалом, як показують відповідні соціальні дослідження, молоді українці є відкритішими та готовнішими до створення власної справи за старше населення. Так, за результатами глобального дослідження підприємництва, виконаного у 2015 році [1], середній показник позитивного ставлення до підприємництва в Україні становив 63 % (у європейських державах світу — близько 75 %). При цьому індекс підприємницького настрою в групі осіб віком до 35 років становить 50 балів (за методикою *AGER*) що є максимальним показником з усіх вікових груп у країні. При цьому основними очікуваннями населення в Україні від запуску власної справи є перспектива отримання додаткового доходу (31 % опитаних) та можливість реалізувати власні ідеї (22 %). У світі головним мотивом створення власної справи є незалежність від роботодавця (48 % у світі проти 13 % в Україні).

Також, як свідчать результати соціологічних досліджень «Молодь України 2015 [19] та 2017 [14] років, майже третина молоді хотіли б стати підприємцями та відкрити власний бізнес, однак лише близько 10 % говорять про це як про найближчу перспективу. Найактивнішою в цьому сенсі є вікова група молоді до 24 років, в якій найбільше студентів. Дещо

вищі очікування у перспективі зайнятися підприємницькою діяльністю є у кар'єрних планах учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Так, близько 43, % із них планують по закінченні цих закладів або у перспективі відкрити власну справу [20].

Як бачимо, серед молодих людей досить високим є рівень підприємницького настрою, однак щоб він призвів до практичних кроків необхідні сприятливі зовнішні умови. Як свідчать результати соціологічного дослідження «Молодь України — 2018», молоді люди вважають, що серед пріоритетних напрямів державної молодіжної політики мають бути сприяння зайнятості та самозайнятості молоді. На це вказали 42,2 % опитаної молоді, що займає четверту позицію серед 15 [21]. 25,3 % зазначили, що хотіли б отримувати більше інформації зокрема щодо «підприємництва, початкових юридичних процедур, джерел фінансування тощо» — шоста позиція серед відповідей. Знання про можливості отримання фінансування з різних джерел для започаткування власної справи є досить актуальним. Поки що молодь розраховує на власні сили чи фінансові можливості родини, або намагається реалізуватись у тих сферах, де початковий капітал не є досить критичним. За даними дослідження проблем молоді «Перехід на ринок праці молоді», для започаткування власного бізнесу 30,5 % молодих бізнесменів використали власні заощадження, 42,3 % зверталися за фінансовою допомогою до родини або друзів, 25,8 % відкрили власну справу без фінансових вкладень.

Молоді підприємці частково розрізняються і за галуззю діяльності: серед інших малих підприємств переважають ті, що працюють у секторі послуг, включаючи сферу ІТ. В останній — 44 % підприємств, керівниками яких є особи віком до 35 років [12], тоді як серед інших відповідна частка становить 35 %. Ще одним важливим аспектом аналізу молодіжного підприємництва є фактор інновацій. Частка молодих підприємців, що запроваджували нові процеси у виробництво або доставку товарів чи послуг, нижча, ніж серед старших колег (20 проти 27 %). Проте молоді підприємці частіше від інших запроваджували такі інновації як нові методи просування або збуту товарів (24 %), нові методи управління (22 %). Отже, молоді підприємці дещо більше концентруються не стільки на самому товарі чи послугі, скільки на нових методах продажу й інноваційних методах сучасного управління.

Говорячи про те, що саме стає на заваді організації власної справи або створенню власного підприємства, згідно з результатами [19], більшість опитаних вказали на складну економічну і політичну ситуацію (54 %) і відсутність первинного капіталу (54 %), а також високі податки (41 %). Далі за рейтингом перешкод: бюрократичні перепони (34 %), недоступність кредиту (23 %), відсутність зв'язків (19 %).

За результатами вже згаданого тематичного дослідження оцінки ділового клімату в Україні, серед чинників, що обмежують зростання бізнесу

для молодих підприємців, основною перешкодою у рейтингу є відсутність попиту (55 %), далі по 51 % — нестабільна політична ситуація та нестабільність уряду; 32 — високі ставки податків; по 26 — інфляція та корупція; по 24 — обтяжливі податкове адміністрування та бухгалтерський облік і низька доступність та високі ставки кредитів; по 21 — високий регуляторний тиск і нестача кваліфікованих працівників; 18 % — високий рівень конкуренції.

Дослідження думок молодих підприємців щодо ділового клімату та очікувань від реформ в Україні [12] демонструє, що більшість із заходів, потрібних для підтримки їхнього бізнесу, стосуються створення єдиного інформаційного ресурсу щодо питань із ведення бізнесу (80 %) і спрощення системи оподаткування (72 %). 67 % молодих підприємців вказують на необхідність зрівняння можливостей для всіх суб'єктів бізнесу, 39 % вимагають тимчасового мораторію на зміни законодавчих актів та скасування податкових пільг. Також молоді підприємці потребують консультацій та тренінгів із ведення бізнесу, що вказує на пошук вектора власної діяльності, частковий брак досвіду й слідування європейським тенденціям державного та фахового консультування.

Відсутність сталої позитивної динаміки кількості молодих підприємців в Україні свідчить як про наявність суттєвих проблем, що стримують розвиток молодіжного підприємництва, так і про потребу у формуванні та реалізації адекватної та ефективної державної політики його підтримки. Нині головними завданнями державної молодіжної політики у сфері зайнятості молоді є розробка та впровадження механізмів створення сприятливих умов для полегшення суб'єктам підприємництва «входження в ринок», перш за все, доступу до кредитних ресурсів.

Для вирішення проблеми молодіжної зайнятості все ж існує і діє система стимулювання самозайнятості та підприємницької активності молоді за допомогою надання цільової державної допомоги на відкриття власного бізнесу. Зокрема, створення молодіжних коворкінгів та проведення державних грантових конкурсів із урахуванням актуальних питань. Зараз цих заходів мало, отже й ефективність їх є мізерною.

Відповідно до чинного в Україні законодавства, держава зобов'язана забезпечувати підтримку підприємницької ініціативи безробітних, зокрема молоді, через здійснення виплати одноразової допомоги по безробіттю для організації підприємницької діяльності, сприяння створенню роботодавцями додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних.

Державна служба зайнятості України надає безробітним одноразову допомогу для створення власної справи в рамках програми допомоги безробітним для започаткування власної справи «Будуй своє» [22] (затверджена відповідним наказом Мінсоцполітики від 15.06.2015 р. № 613) за сприяння Державної служби зайнятості 2017 року змоги організувати під-

приємницьку діяльність за рахунок виплати допомоги по безробіттю однією особою з числа молоді віком до 35 років. За 9 місяців 2018 р. допомогу отримали 692 особи — молоді до 35 років.

Важливим інструментом розвитку не тільки молодіжної роботи, а і молодіжного підприємництва, працевлаштування молоді, стали програми Європейського Союзу: *Erasmus+* та *EU4 Youth*, які дають змогу отримати додаткове фінансування з боку ЄС та підтримати більшу кількість різноманітних проєктів.

Серед системи заходів, спрямованих на розвиток молодіжного підприємництва, сприяння зайнятості, упроваджуються: створення молодіжних центрів, що забезпечують молодих підприємців консультаційними й методичними послугами; конкурси молодіжних бізнес-ідей і проєктів, на кращу організацію в сфері бізнесу за участю представників «молодіжного» менеджменту; створення й підтримка молодіжних бізнес-інкубаторів, виставки для підприємців-початківців. Міністерством молоді та спорту України у сфері підтримки молодіжного підприємництва та зайнятості у 2017—2018 рр. організовано Всеукраїнську акцію *Start-up business*; Всеукраїнський семінар «Сільський туризм: нові можливості молодіжного підприємництва на селі»; Всеукраїнський форум, спрямований на підвищення рівня зайнятості молоді тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У підсумку треба вказати, що рівень інформаційного забезпечення стану регулювання розвитку молодіжного підприємництва має свої суперечності, зокрема через відсутність (незабезпеченість) відповідних статистико-соціологічних показників, інструментарію вимірювання, моніторингу та аудиту інституційної підтримки молодіжного підприємництва, системного бачення цієї проблеми. Вищевикладена аналітична інформація може допомогти усвідомити реальний стан цієї проблеми з метою пошуку ефективних засобів і формування дієвого механізму сприяння молодіжному підприємству. Вітчизняні та і закордонні фахівці за результатами сучасних тематичних досліджень проблеми розвитку молодіжного підприємництва та самозайнятості в Україні, діагностуючи наявні потреби та актуальні питання, одночасно підтверджують у своїх аналітичних матеріалах практичну відсутність сприятливих умов в Україні для відкриття та ведення бізнесу загалом, та молодіжного зокрема.

Результати різних досліджень (підтверджують тезу, що Україні властиві досить повільні темпи розвитку підприємництва серед молоді через адміністративні, правові, фінансові, організаційні проблеми, зокрема через відсутність комплексної фінансово-кредитної, методико-інформаційної, інвестиційної, освітньої підтримки, а також системного аналізу й підтримки на державному, регіональному та місцевому рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. AGER 2018. Глобальне дослідження Amway про підприємництво. 2018. — 31 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2018/09/AGER-2018-Ukraine-ua_final.pdf (дата звернення: 19.09.2019).
2. Розподіл постійного населення України за статтю і віком на 1 січня 2016 року: Стат. зб. / Держ. служба статист. України. — Київ, 2016. — 348 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2016/publ2016.asp (дата звернення: 19.09.2019).
3. Розподіл постійного населення України за статтю і віком на 1 січня 2017 року: Стат. зб. / Держ. служба статист. України. — Київ, 2017. — 345 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2017/publ2017.asp (дата звернення: 20.09.2019).
4. Розподіл постійного населення України за статтю і віком на 1 січня 2018 року: Стат. зб. / Держ. служба статист. України. — Київ, 2018. — 345 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/publ2018.asp (дата звернення: 17.09.2019).
5. Кількість ФОПів у країні зросла на 4 %: лідирує комп'ютерне програмування // Економічна правда. — 16 трав. 2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/05/16/647837/> (дата звернення: 20.09.2019).
6. У ДФС підраховали кількість фізичних осіб — підприємців // УкрІнформ. — 16.09.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2302824-u-dfs-pidrahuvali-killist-fizicnih-osib-pidpriemciv.html> (дата звернення: 17.09.2019).
7. Налоговая обнародовала количество ФАП и суммы уплаты ЕСВ / РБК Україна. — 22.02.2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/news/nalogovaya-obnarodovala-kolichestvo-flp-summy-1550838862.html> (дата звернення: 03.09.2019).
8. Україна — 2017. Статистичний збірник / Держ. служба статист. України. — Київ. — 2018. — 34 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_ukraina2017.pdf (дата звернення: 03.09.2019).
9. Українцям хочуть давати гроші на відкриття бізнесу // Сьогодні. — 31 берез. 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/economics/business/ukraincam-hotyat-davat-dengi-na-otkrytie-biznesa-1008367.html> (дата звернення: 21.09.2019).
10. Статистика від ДФСУ: протягом 2017 року було зареєстровано 264 тисячі ФОП // Дебет — кредит. Бухгалтерські новини — 15.02.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://news.dtki.ua/state/entrepreneurship/47203> (дата звернення: 04.09.2019).
11. За останні два місяці 36 тисяч ФОП припинило роботу // Оpendatabot. — 30.01.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://opendatabot.ua/blog/142-for-2018> (дата звернення: 06.09.2019).
12. Щорічна оцінка ділового клімату в Україні: 2016 рік. Аналітичний звіт Національний та регіональний виміри / О. Кузяків [та ін.]; USAID. — Київ, 2017. — 371 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ier.com.ua/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf (дата звернення: 10.09.2019).
13. Перехід на ринок праці молоді України. Результати міжнародного дослідження «School-to-work transition surveys» в Україні 2013 та 2015 роках / Е. Лібанова, О. Цимбал, О. Ярош, Л. Лісогор; Міжнародне бюро праці. — Женева, 2016. — 111 с.
14. Молодь України — 2017: результати соціологічного дослідження // Центр незалежних соціологічних досліджень «Омега». — Київ, 2017. — 128 с.

15. Актуальні проблеми досягнення гідної зайнятості молоддю України: Аналітична записка / НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ipq.org.ua/upload/files/files/06_Biblioteka/05_Komentari_ekspertiv/Analitika_SWTS-Ukraine.pdf (дата звернення: 10.09.2019).
16. Зайнятість населення за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2017 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gr/eans/XLS/znsnv2017xls_u.zip (дата звернення: 10.09.2019).
17. Неформально зайняте населення за статтю, місцем проживання та віковими групами у 2017 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gr/eans/XLS/nzn_smpvg_2017_u.zip (дата звернення: 10.09.2019).
18. Трифонов М. Неформальна зайнятість населення України: кількісний та якісний виміри. — 13 трав. 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://commons.com.ua/ru/neformalna-zajnyatist-naselennya/> (дата звернення: 08.09.2019).
19. Молодь України-2015. Мін-во молоді і спорту України / ГФК Юкрейн. — Київ, 2015. — 88 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20-%202015.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).
20. Освіта в Україні: базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень / МОН України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики» — Київ, 2018 р. — 210 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyui-byuletyn.pdf> (дата звернення: 10.09.2019).
21. Молодь України — 2018. Результати соціологічного дослідження / Н. Дмитрук, Г. Падалка, Н. Тілікіна, С. Кіреєв; ДП «Редакція інформ. бюлетеня «Офіційний вісник Президента України». — Київ, 2008. — 72 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjennya_brosyrya.pdf (дата звернення 16.09.2019).
22. Будуй своє. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://buduysvoe.com/ru/node/107893> (дата звернення: 16.09.2019).

REFERENCES

1. AGER — 2018. (2018). *Amway Global Entrepreneurship Survey*. Kyiv. Retrieved from https://platforma-msb.org/wp-content/uploads/2018/09/AGER-2018-Ukraine-ua_final.pdf [in Ukrainian].
2. *Statistical collections "Distribution of Ukrainian Permanent Population by Sex and Age" for 2016* (2016). The State statistics service of Ukraine. Kyiv. Retrieved from http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2016/publ2016.asp [in Ukrainian].
3. *Statistical collections "Distribution of Ukrainian Permanent Population by Sex and Age" for 2017* (2017). The State statistics service of Ukraine. Kyiv. Retrieved from http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2016/publ2016.asp [in Ukrainian].
4. *Statistical collections "Distribution of Ukrainian Permanent Population by Sex and Age" for 2018* (2018). The State statistics service of Ukraine. Kyiv. Retrieved from http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2016/publ2016.asp [in Ukrainian].
5. The number of FOPs in the country has increased by 4%: the leading computer programming (2019, 16 May). *Economic truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2019/05/16/647837> [in Ukrainian].
6. The SFS calculated the number of individuals — entrepreneurs (2017, 16 September). *UkrInform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2302824-u-dfs-pidrahuvali-kilkist-fizicnih-osib-pidpriemciv.html> [in Ukrainian].

7. The tax disclosed the amount of FAP and the amount of payment of ERUs (2019, 22 February). *RBC Ukraine*. Retrieved from <https://www.rbc.ua/rus/news/nalogovaya-obnarodovala-kolichestvo-flp-summy-1550838862.html> [in Ukrainian].
8. *Ukraine - 2017. Statistical collection* (2018). Kyiv. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_ukraina2017.pdf [in Ukrainian].
9. Ukrainians want to give money to start a business Today (2017, 31 March). *Segodnya*. Retrieved from <https://www.segodnya.ua/economics/business/ukraincam-hotyat-davat-dengi-na-otkrytie-biznesa-1008367.html> [in Ukrainian].
10. Statistics from the State Tax Service of Ukraine: during the year 2017 there were 264 thousand FOPs registered (2018, 15 February). *Debit - credit. Accounting News*. Retrieved from <https://news.dtki.ua/state/entrepreneurship/47203> [in Ukrainian].
11. Over the last two months, 36,000 FOPs ceased operations (2018, 30 January). *Oppendabot*. Retrieved from <https://opendatabot.ua/blog/142-fop-2018> [in Ukrainian].
12. *Annual Business Climate Assessment in Ukraine: 2016. Analytical Report National and Regional Dimensions* (2017). USAID LION. Kyiv. Retrieved from www.ier.com/files/Projects/2015/LEV/ABCA2017/ABCA2016_full_report.pdf [in Ukrainian].
13. Libanova, E., Tsymbal, O., Yarosh, O., & Lisohor L. (2016). *Transition to the youth labor market of Ukraine. Results of the International School-to-work transition surveys in Ukraine 2013 and 2015*. ILO. Geneva [in Ukrainian].
14. *Youth of Ukraine - 2017: results of sociological research* (2017). Omega Center for Independent Sociological Research. Kyiv [in Ukrainian].
15. *Topical Issues of Achieving Decent Employment for the Youth of Ukraine: An Analytical Note*. (2015). Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv. Retrieved from http://ipq.org.ua/upload/files/files/06_Biblioteka/05_Komentari_ekspertiv/Analitika_SWTS-Ukraine.pdf [in Ukrainian].
16. *Employment by sex, type, and age groups in 2017* (n.d.). Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/XLS/znsnmv2017xls_u.zip [in Ukrainian].
17. *Informally employed population by sex, place of residence and age group in 2017* (n.d.). Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/XLS/nzn_smpvg_2017_u.zip [in Ukrainian].
18. Trifonov, M. (2015, 13 May). *Informal employment of the population of Ukraine: quantitative and qualitative measurements*. Retrieved from <https://commons.com.ua/ru/neformalna-zajnyatist-naselennya/> [in Ukrainian].
19. *Youth of Ukraine-2015* (2015). Ministry of Youth and Sports of Ukraine. HFC Ukraine. Kyiv. Retrieved from <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20-%202015> [in Ukrainian].
20. Education in Ukraine: basic indicators. (2018). *Information bulletin*. Ministry of Education and Science of Ukraine. DNU "Institute of Educational Analytics". Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf> [in Ukrainian].
21. Dmytruk, N., Padalka, H., Tilikina, N., & Kirieiev, S. (2018). *Youth of Ukraine - 2018. Results of sociological research*. SE Editing of information Bulletin "Official Bulletin of the President of Ukraine". Kyiv. Retrieved from http://www.dsmsu.gov.ua/media/2019/01/08/9/Doslidjennya_broshyra.pdf [in Ukrainian].
22. *Build your own* (n.d.). Retrieved from: <https://buduysvoe.com/node/107893> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 15.10.2019

E.V. Siryy, Dr. Sci. (Social Sciences), Professor, Senior Researcher
State Institution "State Institute of Family and Youth Policy"
01001, Ukraine, Kyiv, Esplanadna str., 17
E-mail: socio1@ukr.net
ORCID 0000-0003-3396-8168
Researcher ID F-8538-2017

CURRENT STATE OF YOUTH ENTREPRENEURSHIP:
STATISTICAL AND SOCIOLOGICAL DIMENSIONS

This study highlights one of the key problems of population employment — the current state of development of youth entrepreneurial self-employment as a manifestation of economic activity in the context of statistical and individual sociological measures in this area. The purpose of the study is a statistical analysis of the many different aspects of this process, which reflects the closest possible real, current state and development of this area of economic activity. The article uses the economic-statistical and mathematical-statistical method to determine the absolute and relative indicators of the level and dynamics of business development. Comparisons, descriptive method, analysis, generalization and induction are applied. On the basis of available statistics, synthesized indicators, empirical sociological research on this issue, the following sides are analyzed: general situational aspects and their tendencies; quantitative dynamics of the development of entrepreneurial self-employment and sociological alternatives to the representation of this process and phenomenon; conceptual aspects of self-employment and informal employment. A separate research segment presents sociological data on the social aspects of youth entrepreneurship, namely: social perception and attitude to entrepreneurial realities; motivational aspects; preferential aspects; socio-problematic, appraisal and segmental aspects. A partial assessment of institutional support for youth entrepreneurship by the state is provided in the context of major problems, appropriate measures to regulate and stimulate it. On the basis of this statistical and sociological analysis, the conclusion on the situation with youth entrepreneurial self-employment in Ukraine is supplemented; it is characterized by a rather slow rate of development of entrepreneurship among young people due to administrative, legal, financial, organizational problems, namely: lack of complex, first of all, financial-credit, methodological-informational, investment, educational support, as well as systematic analysis and support on national, regional and local levels. The research is also of practical importance for the renewal of socio-economic and socio-statistical parameters of social development.

Keywords: youth entrepreneurship, self-employment, institutional support, statistical indicators, sociological indicators.